

Аднан ПЕПИЋ*

ПРВИ ПОМЕНИ СЕЛА ЗЛОГЛАВЉЕ У ОСМАНСКИМ ДОКУМЕНТИМА

Сажетак

Село Злоглавље се налази у општини Рожаје, у мјесној заједници Доња Ловница. Окружено је селима Горња Ловница, Хонсиће и Тузова Лука. У селу живе братства Пепићи и Нурковићи. Данас је оно насељено само у вријеме љета, када у њему живи неколико породица. Према предањима која се преносе с кољена на кољено село је добило име по неком немилем догађају у коме је погинуло неколико особа. Међутим, име села се везује за стара славенска вјеровања и приношење жртава добрим и злим духовима. Ово потврђују и најстарија позната османска документа из 15. и 16. стољећа, у којима се налази помен овога села. У овом раду се презентују до сада први познати помени села Злоглавље.

Кључне ријечи: **Злоглавље, Трговиште, Рожаје, Османлије.**

О имену Злоглавље

Поједини називи мјеста у народу често доводе до различитих тумачења. То је стога што људи живјећи на тим локалитетима желе их приближити себи и некој својој прошлости. Неријетко су о појединим називима мјеста испричане разне приче, а све с циљем да се боље разумије прошлост простора у коме се живи. На основу казивања, која се преносећи често допуњавају, људи несвјесно упадају у замке, вјерујући да је прича која се чула, преношењем од некога старијега, родитеља или претка, истинита и да друге истине нема. Међутим, на основу научних проучавања схвати се да су приче само приче, у које је тешко повјеровати. Један такав локалитет или село налази се у општини Рожаје. Ради

* Аутор је виши истраживач у Историјском институту Црне Горе.

се о селу Злоглавље. О имену овога села његови житељи су испричали разна предања и приче. Те приче су данашњи мјештани наслиједили од пријашњих становника села. Данас у Злоглављу живи браство Пепића, које се у ово село доселило из села Дебељак које данас припада општини Тутин, и једна породица Нурковића, досељена из Сеошница. Како су ранији мјештани села Злоглавље Ратковићи приповједали, а Пепићи прихватили, село је добило име по злу које се у њему десило.

Према једном предању у турско вријеме је дошло до спора између чипчија Ратковића, с једне, и ага Сутовића, с друге стране, око висине прихода коју су чипчије требало да дају агама. Тада су чипчије агама давале десетак на укупне приходе са земље коју су обрађивали, затим одређену надокнаду за испашу стоке и остале законима предвиђене намете. Према предању аге нијесу биле задовољне приходима које су им чипчије биле намијениле јер су сматрали да су они били много већи од приказаног. Након спора и свађе која је том приликом настала дошло је и до крвавога обрачуна у коме је пет-шест особа и смртно страдало. То је био узрок што су људи ово село касније прозвали Злоглавље.¹

На основу другог предања угледни мјештанин по имену Јанко (и данас у селу постоји топоним који вјероватно носи назив по овој особи, Јанков до) продао је краву неком Руговцу. Како је увјек бивало у трговини, онај који је продавао увјек је хвалио то што је продавано па је тако и Јанко хвалио своју краву а Руговац ју је купио. Међутим, крава није испала онако како ју је хвалио Јанко. С обзиром на то да је дата ријеч била света, којој се вјеровало, Руговац је дошао у село, које се, по предању, некада звало Добродоле, због плодности и богатства које је давало његовим становницима, и након препирке и свађе одсекао Јанку главу. То је све гледала и видјела нека стара становница села која је закукала и од силнога узбуђења изговарала зло, глава, зло. Како предање завршава, село је због те повике ове старе жене прозвано Злоглавље.²

Да ова предања, и њима слична, нијесу вјеродостојна потврђују научне чињенице, до којих мјештани овога села, као и они који су живјели прије њих, нису били у могућности доћи.

Топоними Злоглавље и Сохе се сусрећу још код старих Словена. Сохом су стари Словени називали идола. Данас се то име за идола још увјек сусреће код Чеха. Потврђен је значајан број топонима по имену Соха, Сочаница, Соа, Сочани и др. А топоним Соха се сусреће још 1316. године у Бањској повељи гдје су границе манастирскога земљишта водиле од Ибра, код данашњег села Сочанице ниже Митровице: „... на

¹ Заим Аземовић, Салко Лубодер, *Јагрук са Небеске сохе, Рожајска кућа и етнографске колекције – допринос Хилма и Еве Пепић очувању културне баштине*, Рожаје 1997, 24.

² Аутор је ово предање чуо од свога рахметли дједа Ђазима и оца Рамиза Пепића.

*Узриничу у Соху, на страном у Кукно.*³ Према истоме се називи Злоглавље и Небеске сохе у непосредној близини доводе у везу са мјестима гдје су постављани жртвеници за демоне, на мјесту данашњег села Злоглавља је постављена глава (идола) злог божанства, а на сусједном брду, Небеској сохи, била је соха доброга демона (духа).⁴

Соха, уједно, има значење рачви, ракље, рашље, мотке, косишта, вјешала. Према неким Небеска соха означава мјесто гдје се небо (Бог) наслања, што се може тумачити као значење овога назива.⁵

На основу овога се може закључити да је име Злоглавље настало много раније него што су народна предања преносила. А потврду овога налазимо у османској документацији.

Злоглавље у османским документима

Познато је да су Османлије након свакога новог освајања вршили попис и уписивали нове порезнике у новоосвојеним крајевима. Овим пописима би било обухваћено свако мјесто и сваки обвезник. Како је рожајски крај освојен 1455. године оправдано се сматра да је одмах након заузећа и био пописан. Међутим, до данас нијесу сачувани први пописи овога краја. Скупа са пописом новоосвојених крајева они су административно били припајани постојећим или новоформираним санџацима. Ком санџаку је припојена територија рожајскога краја, на основу расположивих научних сазнања, није могуће утврдити. Према подацима дефтера Вукове области (*Vilayet-i Vilk*) из 1455. године један дио села⁶ ове нахије је био припојен Вуковој области, али насеље Трговиште, по коме је цијела нахија добила име, није било у саставу њеном, као ни у каснијим пописима ове области, 1477. и 1487. године.⁷ На основу овога се може претпоставити да је она у цјелости, са оснивањем призренскога санџака, припала овој административно-територијалној јединици, на што указује дефтер за призренски санџак из 1477. године.

Научну јавност одавно заокупља питање самога Трговишта. Једно од битнијих питања за изучавање прошлости Рожаја је и то да ли су

³ Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Нолит, Београд 1970, 270-271.

⁴ Исто, 271.

⁵ Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga III, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1973, 301.

⁶ Ради се о сљедећим селима: Шавче, Врбуча (Врбица), Ђерекар, Црвско, Набој и Долово.

⁷ Хатица Чар-Дрнда, *Насеља нахије Трговиште-према подацима дефтера из 1527/30. године*, Рожајски зборник, бр. 4, Рожаје 1985, 23.

Трговиште и Рожаје једно исто мјесто. На основу расположивих докумената османскога поријекла није могуће утврдити да је у 16. стољећу насеље Трговиште исто што и данашње Рожаје, док документа из 19. вијека то непобитно доказују. Према османским документима да се закључити да се насеље Трговиште у 16. стољећу налазило код Новог Пазара. Са развојем Рожаја и премјештајем сједишта нахије Трговиште у Рожаје дошло је до тога да сва званична документа буду насловљена и даље на име нахије, касније и кадилука, Трговиште. Временом је то проузроковало да се у званичној преписци мјесто Рожаје све више назива Трговиштем. Док је у документима преовладавао назив Трговишта у народу је остао назив Рожаје.

Захваљујући доступним пописним књигама из 15. и 16. вијека за Призренски санџак има се увид у распрострањеност нахије Трговишта, као и о селима која су њој припадала у различитим раздобљима поменутих стољећа. Најстарији од тих пописа је из друге половине 15. вијека, из времена султана Мехмеда Фатиха. Попис је направљен 882. године по хиџри, односно 1477. године по устаљеном хришћанском рачунању времена. Ради се о иџмал, односно о сумарном дефтеру. У овом најстаријем познатом попису нахије Трговиште⁸ уписано је и село Злоглавље, што је, уједно, и најстарији познати помен овога села. Село је уписано као тимар Капетана Синана, који је од зеамета Трговишта одијељен.⁹ Према овом попису село Злоглавље је имало 11 домаћинстава (хане), четири нежење (муџереда) и три удовице (биве). Приходи села су износили само 693 акче и на основу прихода то је било једно од сиромашнијих села у овоме тимару, у чијем саставу је било укупно 15 села, са 361 домаћинством, 138 нежења и 31 удовицом, а цјелокупан приход тимара је износио 21.215 акчи.¹⁰

Сљедећи помен села Злоглавља је из 924. године по хиџри, односно 1517-18. године. На основу овога пописа Злоглавље је било у саставу нахије Штавице¹¹, у кадилуку Бихор, што указује на чињеницу да село Злоглавље у овом раздобљу није било у саставу нахије Трговиште и кадилука Призрен, већ у саставу нахије Штавица и кадилука Бихор. Када је тачно дошло до ове административне промјене на основу расположивих докумената није могуће утврдити, али се, на основу по-

⁸ Мисли се на цијелу нахију, јер 1455. године само је мали дио села нахије Трговиште био уписан у Вукову област.

⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul, BOA, TD 5m, v. 6.

¹⁰ “*Karye-i İzloglav, hane 11, mücerred 4, bive 3, Hasil 693*“. Исто.

¹¹ Нахији Штавица (Nahiye-i İstaviç) према овом дефтеру припадала су сљедећа села: Засмирче, Закамен, Грахово, Горња Башча (Башић), Ломница (вјероватно је то данашња Доња Ловница), Сређани, Доња Башча (Башић), Трапавина (Трапоње), Драгини (Драги) и Злоглавље.

стојећег документа, може рећи да је оно најкасније до 1517. године припојено кадилуку Бихор и нахији Штавица.

Према овом дефтеру¹² село Злоглавље је било у саставу тимара чије су приходе дијелиле четири особе, Ахмед, Турали син Хацијин, Мурад син Јусуфов и Мирали син Хамзин. Цјелокупни тимар је износио 24.121 акчи, а приходи су били неравномјерно распоређени. Највеће приходе са овога тимара је уживао Ахмед, 11.645 акчи, затим Турали, 5.970, Мирали, 3.707, а Мурад 2.799 акчи. Приходи од села Злоглавље су износили 1.383 акче.¹³

Сљедећи помен села Злоглавље је из 1530. године у једном мухасеб дефтеру за вилајет Румелију, односно за санџаке Вучитрн, Призрен, Крушевац и Херцеговина.¹⁴ И у овом дефтеру село Злоглавље је уписано у тимаре нахије Штавица, у кадилуку Бихор.¹⁵ Село је имало 15 кућа (хане), 4 нежење и 3 удовице, а приход од села је износио 1.383 акче. Иначе, према овом дефтеру нахија Штавица је имала 14 села, 591 домаћинство, од чега су три била муслиманска¹⁶ а 588 хришћанских, нежења 69, удовица 36, док је укупан приход у овој нахији износио 48.469 акчи.

Један други дефтер из истога периода¹⁷ још подробније даје податке о селу Злоглавље с обзиром на то да се ради о опширном, муфасал дефтеру. На основу података овога дефтера село Злоглавље је било уписано у нахији Трговиште, што указује на чињеницу да оно није било више у саставу кадилука Бихор и нахије Штавица. Уједно, подаци овога дефтера указују да се број домаћинстава у овоме селу није битније мијењао у односу на горенаведене дефтере. Али, за разлику од ранијих у овом дефтеру су четири особе уписане као војници¹⁸ (*вопуган*), што, свакако, указује на чињеницу да су ове четири особе биле обавезне од-

¹² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul, BOA, TD 92, v. 75.

¹³ Податке из овога дефтера за нахију Трговиште објавила је босанска знанственица Хатица Чар – Дрнда у *Рожајском зборнику* број 4. Хатица Чар – Дрнда, *Насеља нахије Трговиште*, 23-30.

¹⁴ *167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937/1530) Vîçitrîn, Prizrin, Alaca-Hisâr ve Hersek Livaları*, II, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 2004, 389.

¹⁵ Сада су овој нахији, поред горе наведених, припадала још села Луковица (или Буковица), Горње Нелоде (раније припадало Вучитрну), Недале или Медале (раније било у нахији Трговиште).

¹⁶ Једно муслиманско домаћинство је уписано у селу Медале, а два у селу Трапоње.

¹⁷ То је дефтер из времена Сулејмана Законодавца. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul, BOA, TD 368, v. 279.

¹⁸ Опширну студију о војницима дао је турски хисторичар Јавуз Ерган који наглашава да је, у годинама стварања ове војне немуслиманске формације, неко могао бити војник морао је бити стари спахија или да није био обични немуслиман (Гаури муслим), а касније су синови војника могли бити војници. Yavuz Ergen, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989.

лазити у војне походе када је за то било потребе¹⁹ или су, пак, коришћене у позадини, у припреми коња и у косидби, односно у припремању сијена за коње султанове војске.²⁰

Као што је горе наведено број домаћинстава се није много мијењао. У селу је било 7 кућа, 4 нежење, и 4 војнука. Приходи села у износу од 963 акче су били дио тимара²¹ у износу од 12.167 акчи²². Од пореза војнука подједнаки дио, од по 334 акчи, дијелили су Онур и Мустафа и износио је 668 акчи.

Село Злоглавље се помиње и у дефтеру из 978. године по хиџри, односно 1571-2. године. Као и претходни дефтер и овај је муфассал, тј. опширни. Село и сада припада нахији Трговиште. У селу Злоглавље у овом дефтеру је било уписано 14 кућа и 8 нежења. Село је зеамет Махмуда у чији састав улазе још села Ђерекар, Ломница, Луч (?), Црепоље (Црепина), Доња Башча (Бићани), Друга Башча (Бићани), Златни камен и Брдо (Цебел). Приходи овога зеамета у селу Злоглавље износе 1631 акчу. Занимљиво је да су укупни приходи села у овом раздобљу исти са приходима које је Злоглавље имало у вријеме владавине султана Сулејмана Законодавца (Величанствени), с том разликом што је у вријеме владавине султана Сулејмана један дио прихода падао на приходе од војнука.

Умјесто закључка

Као што се може видјети горенаведени подаци указују да у селу Злоглавље од првога помена из друге половине 15. стољећа до друге половине 16. стољећа живи скоро исти број домаћинстава. Он се кретао од 11 домаћинстава у првом попису из друге половине 16. стољећа, 1477. године, до 14 у попису из друге половине 16. стољећа. Број нежења се, такођер, није драстично мијењао, од 4 у првом до 8 у овдје презентираним, посљедњем попису. Док су у првим пописима биле уписане 3 удовице, у посљедња два није их било. Оно што је, уједно, битно нагласти јесте чињеница да ни у једном од ових дефтера у Злоглављу није забиљежен процес исламизације, односно да у селу није био уписан ниједан становник муслиман.

¹⁹ Како стоји у кануннама за војнике када би војник био позван у поход морао је у Истанбул доћи са коњем и косом за кошење. Исто, 22.

²⁰ Војници су у почетку имали војни карактер, учествовали су у војним походима османске војске, у каснијем периоду све више су коришћени као позадина. Исто.

²¹ Име особе која је уживала овај тимар нијесмо могли прочитати.

²² Овом тимару су, поред Злоглавља, припадала још села Горња Башча, Ломница и Горње Нелоди. БОА, ТД 368, в. 278-281.

Што се тиче сеоских прихода, примјетан је раст. У првом попису из 15. стољећа приходи села су били 693 акче, док у посљедњем они су знатно увећани и износили су 1631 акчу.

Помени села Злоглавље у османским пописним дефтерима уједно указују на чињеницу да је село име добило према старим богумилским вјеровањима када се вјеровало у добре и зле духове, па је тако на мјесту данашњег села био постављен идол (глава) злом духу (божанству), а на сусједном брду идол за доброга духа.

На крају ваља истаћи да ово нијесу једини помени села Злоглавље у османским документима, ових помена има још у богатој османској архивској документацији, али се са овим приказом хтјело указати на његове прве писане помене.